

RASUOLĖ VLADARSKIENĖ

Lietuvių kalbos institutas

METAFORINIS RAIŠKOS BŪDAS

ADMINISTRACINĖJE LIETUVIŲ KALBOJE

ESMINIAI ŽODŽIAI: metafora, žodžių reikšmė, vertimas, administracinė kalba, metaforiniai terminai

ANOTACIJA

Tirtas metaforinis raiškos būdas administracinėje lietuvių kalboje. Šiame straipsnyje nagrinėjama, kaip administracinėje kalboje, kuriai būdingas ypatingas tikslumas (vienareikšmiškumas), aiškumas, objektyvumas, vartojamos vaizdingosios minties raiškos formos ir kokios išryškėja metaforinės raiškos ypatybės, nulemtos šios kalbos vartojimo specifikos. Galima skirti metaforinės kilmės lietuvių kalboje susidariusias, vaizdingumą praradusias ir tapusias šabloniškomis raiškos priemones ir verstines metaforas, į lietuvių kalbą atėjusias per vertimus, daugiausia teisės aktų. Atsižvelgiant į šios kalbos vartojimo srities specifiškumą, joje meninės metaforinės raiškos priemonės būdingesnės laisvesniuose dokumentų žanruose, kurių raiška artimesnė publicistiniam stiliui.

IVADAS

Viena iš vaizdingųjų meninės raiškos priemonių – metafora – yra suprantama kaip vieno daikto, veiksmo, būsenos, reiškinių ar jų ypatybės pavadinimo perkėlimas kitam daiktui, veiksmui, būsenai, reiškiniui ar jų ypatybei. Kognityvinės lingvistikos atstovai išplėtė įprastinės meninės metaforos sampratą ir įrodė, kad mąstymas ir kalbėjimas metaforomis yra esminis pasaulio suvokimo bruožas (Lakoff, Johnson 1980). Skiriamos kalbinės ir poetinės metaforos. Kalbinės metaforos yra antrinės netiesioginės nominacijos rezultatas, jos išsaugo tam tikrą

vaizdingumą ir semantinį dvilypumą, vartojamos nominaciniais ir komunikaciniais sumetimais. Šios metaforos yra objektyvios, sistemiškos ir atspindi kolektyvinį požiūrį į objektų loginius ryšius. Meninės metaforos vartojamos kaip stilistinės figūros, jos yra subjektyvios, individualios, atlieka estetinę funkciją.

Aloyzas Gudavičius teigia, kad metaforas galima laikyti mąstymo bei pažinimo būdu, kuris realizuojamas metaforiniais pasakymais. (Gudavičius 2009: 125). Metaforiniuose pasakymuose turi būti tam tikri signalai ar tiesioginiai nurodymai klausytojui, kokių asociacijų kilo kalbėtojo sąmonėje kalbant apie šnekos akto objektą. (Gudavičius 2014). Taigi metafora gali būti suvokiama kaip tam tikra mąstymo strategija – gebėjimas mąstyti apie vienus dalykus kaip apie kitus. Toks mąstymo būdas padeda suvokti abstrakčius dalykus, kurie yra sudaiktinami (jiems priskiriamos fizinės formos, dydžio, svorio, kiekybės, išvaizdos ir pan. ypatybės) arba sužmoginami (priskiriamos žmogui būdingos savybės), nustatoma jų padėtis erdvėje. Metaforų tyrimai padeda geriau suvokti, koku būdu žmonės pažįsta aplinkinį pasaulį, su kuo tapatina vysktančius reiškinius ir kokias jų ypatybes pastebi.

Šio straipsnio tikslas – ištirti metaforinių raiškos priemonių vartojimą administracinėje lietuvių kalboje ir palyginti jų ypatumus Lietuvoje rengiamuose ir verstiniuose Europos Sąjungos dokumentuose.

Tyrimo šaltiniai – teisės aktai ir kiti dokumentai, paskelbti Teisės aktų registre (<https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalActSearch>), ir Europos Sąjungos teisės portale *Eur-lex* (<http://eur-lex.europa.eu/homepage.html?locale=lt>) paskelbti dokumentų lietuviški vertimai. Tirta pastarųjų metų vartosena. Taip pat kaip šaltiniu, siekiant išsiaiškinti jau įsigalėjusias metaforas, naudotasi ir *Kanceliarinės kalbos patarimais*, į kuriuos pateko tik pačios būdingiausios XX a. pabaigos dokumentuose vartotos kalbinės raiškos priemonės.

Tyrimo objektas – metaforinės raiškos priemonės dokumentuose, jos tirtos naudojant aprašomąjį ir lyginamąjį metodus.

Pastaruoju metu lietuvių kalbotyroje kalbinių metaforų tyrimų atlikta nemažai. Tirti įvairių sričių metaforiniai terminai: kompiuterijos ir informatikos (Celiešienė 2016; Maskaliūnienė, Paura 2013; Stunžinas 2018), jūreivystės (Drukteinytė 2015), teisės (Gedzevičienė 2018), statybos (Stunžinas 2006), ekonomikos (Vladarskienė 2012) ir kt. Aušra Kamandulytė (2019) tyrė metaforas su žalios spalvos leksema, Ona Petrėnienė (2010) – metaforų vartojimą mokslo populiarinamuosiuose tekstuose, parengtas leidinys *Konceptualiosios metaforos viešajame diskurse: konceptualiųjų metaforų žodynas*. Kaip atskira problema nagrinėjamas tokių metaforų vertimas (Pažūsis 2014, Zaikauskas 2014 ir kt.).

Metaforizacija administracinėje lietuvių kalboje tirta daugiausia vertimo aspektu (Gražytė, Maskaliūnienė 2009; Kamandulytė 2019), tirti juridinio postilio tekstų – teisės metaforiniai terminai (Gedzevičienė 2018). Kaip matyti, daugiausia tyrėjų dėmesio sulaukia metaforiniai terminai, t. y. daiktavardiniai junginiai, tiesa, Dalia Gedzevičienė kaip atskirą metaforinių teisės terminų struktūrinę grupę išskyrė ir veiksmožodines metaforas.

METAFORINĖS RAIŠKOS SPECIFIKA ADMINISTRACINĖJE KALBOJE

Administracinė kalba – griežčiausiai reglamentuojama bendrinės kalbos atmaina. Kazimieras Župerka nurodo, kad administraciniam stiliui būdingos tokios stilistinės ypatybės: oficialumas, standartas (šabloniškumas), dalykinis tikslumas, aiškumas, glaustumas, logiškumas; nebūdingos – individualumas, emociingumas, vaizdingumas (Župerka 1997). Vadinasi, šioje kalbos vartojimo srityje vengiama individualių ir vaizdingų minties raiškos priemonių, todėl pagal stiliaus specifiką meninės metaforos čia netinka. КанцКР galima rasti ne vieną

rekomendaciją nevertoti žodžių perkeltine reikšme, pavyzdžiui, rašoma, kad „*gilus, i* dažnai be reikalo vartojamas visokiam didumui, stiprumui ar svarumui reikšti“, patariama „*įnešti* nevertoti įvairių abstrakčių dalykų padarymo reikšme“. Iš tokių siūlymų galima spręsti, kad administracinėje kalboje buvo stengiamasi neleisti plisti verstiniams metaforiniams pasakymams, kurių perkeltinės reikšmės nebuvo įprastos lietuvių kalboje.

Išskirtinis šios kalbos atmainos bruožas – standartiškumas. Būtent ši specifinė šios kalbos vartojimo srities ypatybė ir sudaro sąlygas vartoti kalbines metaforas kaip vienintelį įvairių sąvokų įvardijimo būdą, o tokių metaforų vaizdingumas yra priblęsęs ir dera prie šio stiliaus glaustumo, nè kiek nekenkdamas aiškumui, nes nesudaro galimybių dviprasmybėms.

Atsižvelgiant į tai, koks žodis suteikia pasakymui perkeltinę reikšmę, galima skirti tokios sintaksinės struktūros metaforinę raišką:

1) daiktavardines metaforas, kurias gali sudaryti:

a) metaforine reikšme pavartotas daiktavardis, pvz.: *balsas* „balsavimo teisė“ DŽ, *kanalas* „šaltinis, iš kurio kas gaunama; būdas, kelias, kuriuo kas gaunama“ DŽ, *pamatas* „esminis, svarbiausias dalykas, kuo remiasi visa kita, pagrindas“ DŽ, *slenkstis* „aiški pokyčio riba“ DŽ, *spraga* „trūkumas“ DŽ, *šaltinis* „kas duoda pradžią, iš kur kas išeina“ DŽ;

b) daiktavardiniai junginiai, kurių pagrindinis dėmuo vartojamas perkeltine reikšme, pvz.: [*administracinė, mokesčių*] *našta*, [*kokybės, mokinio, vartotojo*] *krepšelis*, [*logistikos, tiekimo*] *grandinė*, [*geležinkelio, įtampos, oro*] *mazgas*;

c) požymio metaforos, kurių perkeltine reikšme vartojamas priklausomasis dėmuo, pvz.: *aukštos pareigos*, *sunkus nusikaltimas*, *sidabrinė ekonomika*, *juodoji rinka*, *žalioji korta*, *žalioji įmonė*, *žalioji paslauga*;

2) veiksmazodinius metaforinius junginius, pvz.: *apeiti įstatymą*, *išmušti čekį*, *patraukti atsakomybėn*, *paleisti komisiją*, *pažeisti taisykles*, *užkirsti kelią nusikaltimui*, *užbėgti už akių*;

3) pastoviuosius metaforinius žodžių junginius, pvz.: *už uždary durų, iki gyvos galvos*.

Metaforiškai linkstama apibūdinti bendrąsias sąvokas, kad būtų galima nuspėti jų pagrindinį ypatumą, pvz.: *vieno langelio principas, tvirtos rankos pozicija, plyno lauko investicija*.

METAFORINĖS RAIŠKOS ATVEJAI KANCELIARINĖS KALBOS PATARIMUOSE

Kanceliarinės kalbos patarimuose (toliau – KancKP) užfiksuota būdingiausia XX a. administracinės lietuvių kalbos vartoseną. Greta teiktinų, taisyklingų raiškos atvejų pateikiamos ir rekomendacijos, kokios kalbos priemonės netinkamos šiai kalbos vartojimo sričiai. Peržvelgus KancKP matyti, kad į šį leidinį pirmiausia pateko lietuvių administracinėje kalboje vartojami standartiniai metaforiniai pasakymai, tai jau senokai kalboje įsitvirtinusios šabloniškos metaforinės raiškos priemonės, iš jų daugiausia veiksmažodinių metaforinių junginių, kuriuose perkeltine reikšme vartojami veiksmažodžiai ar jų formos, pvz.: *atšaukti konferenciją, atšaukti iš atostogų, atšaukti iš komandiruotės, atšaukti į darbą, atšaukti leidimą, šaukti posėdį, (iš)kelti aikštėn, kelti kandidatus, kelti kvalifikaciją, kelti reikalavimus, kelti trūkumus*. Daiktavardinių metaforinių junginių pateikta mažiau, tačiau kai kurie labai būdingi administracinei kalbai, pvz.: *aukštos pareigos, atviras susirinkimas, einamieji metai, lydimasis raštas, trečioji šalis*.

Administracinės kalbos metaforiniai junginiai atitinka kognityvinės lingvistikos tyrėjų nustatytas bendrąsias metaforizacijos kryptis. D. Gedzevičienė nustatė, kad „teisės sąvokomis žymimas turinys metaforiškai įsivaizduojamas kaip tam tikras materialus objektas, su kuriuo atliekamas koks nors fizinis veiksmas arba kuris turi tam tikram objektui (dažniausiai daiktui, rečiau – žmogui ar gyvūnui, o dar rečiau – kitam gamtos objektui) būdingų požymių, savybių“ (Gedzevičienė 2018). Iš esmės šios įžvalgos tinka ir administracinei kalbai, kurios metaforinei

raiškai taip pat būdingas daiktiškumas, t. y. pvz.: *dėti pastangas, leisti dokumentą, priimti dokumentą, grąžinti įgaliojimus, išimti iš apyvartos, padengti išlaidas, nubraukti likutį, nubraukti premiją*. Administracinėje kalboje yra svarbus išsidėstymas erdvėje, nes šioje srityje yra labai aiški struktūra, pabrėžiama hierarchija, matyt, todėl ir pasirinkta tokia metaforizacijos kryptis sąvokas apibūdinti kaip erdvėje esančius objektus. Judėjimą erdvėje rodo tokie veiksmažodiniai junginiai, pvz.: *apeiti įstatymą, taisykles, klausimą, problemą; prieiti išvadą; įtraukti į darbotvarkę, įtraukti į sąrašą; patraukti atsakomybėn, užtraukti atsakomybę, užtraukti baudą, (iš)kelti aikštėn, kelti kandidatus, kelti trūkumus, kelti kvalifikaciją, kelti reikalavimus; iškelti, nutraukti bylą; perkelti likutį; sustabdyti įgaliojimus, narystę; paaukštinti, pažeminti pareigas*. Nors KancKP dažniau pateikiami veiksmažodiniai metaforiniai junginiai, tačiau iš jų galima padaryti daiktavardinius, galimus vartoti kaip terminus, pvz.: *patraukimas atsakomybėn, įtraukimas į sąrašą, kandidatų kėlimas, kvalifikacijos kėlimas, bylos nutraukimas, įgaliojimų sustabdymas*. Su erdvės atvirumu (uždarumu) siejami pasakymai: *atviras susirinkimas, atviru balsavimu, klausimą paliko atvirą, atviras laiškas; uždaras posėdis, už uždarų durų; atidaryti, uždaryti sąskaitą ir pan.*

Atskirai reikėtų minėti kryptį aukštyn ir žemyn, aktualesnė, daugiau realizuojama kryptis aukštyn, kai reikia pažymėti svarbesnius, reikšmingesnius dalykus. KancKP rašoma, kad būdvardis *aukštas*, *-a* tam tikrais atvejais vartojamas didumo, svarbumo ar garbingumo reikšme: *aukštas // didelis svečias, aukštos pareigos, aukšta kategorija, aukšta kvalifikacija, aukštas lygis*. Taip pat vartojama įvardžiuotinė forma *aukštasis svečias, aukštasis mokslas, aukštoji mokykla* ir aukštesnysis bei aukščiausias laipsnis: *aukštesnė įstaiga, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, perkelti (skirti) į aukštesnes (žemesnes) pareigas, paaukštinti, pažeminti pareigas*.

KancKP rasta tik keletas suasmeninimo atvejų, nors personifikacijos kryptis būdinga administracinei kalbai ir tai aiškiai pasakoma: „Dokumentas gali būti suvokiamas ir kaip

veikėjas, ir kaip priemonė“. Ryškiausias suasmeninimo pavyzdys – juridinio subjekto (organizacijos) pavadinimas *juridiniu asmeniu*, taip pat ir *trečiasis asmuo* gali būti tam tikra organizacija.

Su ypatingu administracinės kalbos tikslumu, siekiu viską suskaičiuoti ir sunumeruoti, t. y. nustatyti aiškią tvarką, susijęs ir skaičių metaforizavimas, pavyzdžiui, kelintinis skaitvardis *trečiasis, -ioji* „gali reikšti su reikalu tiesiogiai nesusijusį asmenį ar instituciją, kai sąsaja nėra visai atsitiktinė: *Iš žmonių surinkti pinigai pateko į trečiąsias rankas. Draudžiama duomenis perduoti tretiesiems asmenims. Trečioji šalis*“. Iš kelintinio skaitvardžio *antras, -a* padarytas būdvardis *antrinis, -ė* vartojamass „nusakant po ko nors einantį, iš ko nors kilusį ar šiaip ne tokį svarbų dalyką: antriniai klausimai, dokumentai, antrinis dalykas“.

Kad kai kurie metaforiniai junginiai yra verstiniai, patvirtina ir leidinyje pateikiamos vartojimo rekomendacijos, pvz., tai, kadrieveiksmiai perkeltinėmis reikšmėmis vartojami mažiau, nei būdvardžiai iš kurių jie padaryti, pvz.: „*aukštai* įprastas tiesiogine reikšme; perkeltinėmis reikšmėmis vartojamas mažiau už būdvardį *aukštas*; nevertoti reikšmėmis „didžiai, labai, gerai“: *aukštai (=didžiai) gerbiamas svečias, aukštai (=labai, didžiai, gerai) įvertino darbą*“ KancKP. Nurodoma, kad daiktavardis *ryšys* vartojamas abstrakčios sąsajos reikšme, o jo pamatinis veiksmažodis *rišti*, iš kurio jis padarytas – ne. Ne visuomet metaforiškai pavartotas būdvardis turi antonimą, pvz., *atviras balsavimas*, bet *slaptas balsavimas*, ne *uždaras*.

KancKP taisyti perkeltine reikšme vartoti žodžiai, aiškūs vertiniai iš rusų kalbos, pavyzdžiui, teigiama, kad „būsenai reikšti veiksmažodis *stovėti* netinka: ***Darbotvarkėje stovi (=yra) trys klausimai***“; būdvardžio *glaustas, -a* siūlyta „nevertoti laiko trumpumui nusakyti: *glaustas (=trumpas) laikas, glausti (=trumpi) terminai*“; veiksmažodis *nuiñti* „netinka pašalinimo, panaikinimo reikšme ir kitais atvejais, kai nėra ėmimo“; veiksmažodžio *nukreipti*

„nevertoti siuntimo, skyrimo, perdavimo reikšmėmis“; patarta daiktavardžio *kelias* „nevertoti kokio nors darbo ar veiklos būdui nusakyti: *Apsvarstė problemas ir jų sprendimo kelius (=būdas)*“. Aiškinant termino *darbuotojų judėjimas* netinkamumą, taip argumentuojama: „netinka pasikeitimams nusakyti; turi būti *kaita*: *Stengiamasi sumažinti skyriaus darbuotojų judėjimą (=kaitą)*. Darbuotojų *judėjimas* reiškia tik jų judesius – nenusėdėjimą ar nenustovėjimą vietoje. Darbuotojų *kaitos* jokių būdu negalima vadinti *tekamumu*“.

KancKP užfiksuoti įsigalėję metaforiniai administracinės kalbos pasakymai, didžioji jų dalis – veiksmožodiniai junginiai, kurių reikšmės perkélimas susijęs su abstrakčių dalykų sukonkretinimu, dažniausiai juos suvokiant kaip turinčius daikto ypatybes. Iš KancKP rekomendacijų matyti, kad metaforinė raiška plito ir dėl rusų kalbos įtakos, todėl kai kuriais atvejais tokiam raiškos būdui nebuvo pritariama.

METAFORIZACIJA DABARTINĖJE ADMINISTRACINĖJE KALBOJE

Norint išsiaiškinti XXI a. administracinės kalbos metaforinės raiškos ypatumus, pirmiausiai reikia atskirti dvi jos vartojimo atmainas: Lietuvoje leidžiamus dokumentus, skelbiamus Teisės aktų registre, ir ES verstinius dokumentus, skelbiamus ES teisės portale *Eur-lex*. Taip pat reikia atsižvelgti ir į tai, kad skiriami administracinio stiliaus postiliai, o kalbos vartojimo priemonių pasirinkimas priklauso ir nuo dokumento žanro.

Kaip matyti iš svarbiausio XX a. pabaigos administracinės lietuvių kalbos leidinio – KancKP – metaforinės raiškos analizės, saikinga metaforizacija buvo visą laiką būdinga administracinei lietuvių kalbai, nors aiškus ir polinkis riboti metaforines raiškos priemones.

Dėl globalizacijos ir ES integracijos XXI a. administracinę lietuvių kalbą aiškiai veikia dalykinė anglų kalba, kurioje metaforos yra vartojamos laisvai. ES institucijų vertėjai nuolat susiduria su metaforų vertimo problema. Kalbėdamas apie ES vertėjų darbo specifiką, Edgaras Platelis teigė, kad dažniausiai nėra akivaizdaus poreikio metaforinį terminą versti į lietuvių kalbą taip pat metaforiškai, nes verčiama administracinė-teisinė kalba, kuri turi būti nekonotuota, neutrali. Tačiau taip verčiant neišvengiama netikslumo, dviprasmiškumo (Platelis 2018). Todėl neretai, neradus tinkamos glaustos neutralios lietuviškos raiškos atitiktens, metafora verčiama tiesiogiai, kartais verstiniame tekste ji būna suprantama, o kartais jos reikšmės perkėlimo argumentacija lieka gana neaiški, nes skirtingų tautų pasaulio suvokimo modeliai gali skirtis. Iš verstinių dokumentų metaforos plinta ir lietuviškuose dokumentuose.

Pavyzdžiui, lietuvių administracinėje kalboje nėra įprasta metaforiškai vadinti dokumentus, tačiau tenka taip daryti minint ES dokumentus, pvz.: *Strategija atitinka Europos Sąjungos Tarybos paskelbtame Europos socialinių teisių ramstyje numatytus principus ir teises dėl lygių galimybių, sąžiningų darbo sąlygų, tinkamos ir stabilios ateityje socialinės apsaugos*. TAR, 2018-04-26, Nr. 6625, nutarimas; *pareiškėjas užtikrina, kad išlaidos, kurioms finansuoti prašoma paramos, nebuvo, nėra ir nebus finansuojamos pagal bendrosios žemės ūkio politikos I ramsčio priemones iš kitų ES fondų ir kitų viešųjų lėšų*. TAR, 2018-03-26, Nr. 4480, įsakymas; *<...> t v i r t i n a m e Veiklų, orientuotų į pažangių technologijų gamybą, žinioms imlias paslaugas, Europos Sąjungos žaliojo kurso tikslų siekimą ir socialinį dialogą, sąrašą*. TAR, 2020-06-03, Nr. 11976, įsakymas; *Pokyčių aplinkos apsaugos srityje reglamentavimo vertinimas ir Europos žaliojo kurso įgyvendinimo perspektyvos, atsižvelgiant į Lietuvos konkurencingumą ir vienodas galimybes su kitomis Europos Sąjungos valstybėmis narėmis*. TAR, 2020-04-23, Nr. 8531, nutarimas.

Dalis verstinių metaforų administracinėje kalboje prigijo, nes dėl „universalių mąstymo dėsnų ir panašaus patyrimo daugelis metaforizacijos atvejų kalbose yra panašūs“

(Gudavičius 2009: 122). Kai kurie tokie metaforiniai terminai gali būti laikomi ir dariniais, sukurti pagal kelioms kalboms vienodą metaforinių reikšmių atsiradimo modelį, pvz.:

[*lėšų, mokesčių, sprendimų, turto*] *iššaldymas* (angl. *freezing*, pranc. *gel*, vok. *Einfrieren*);

laisvas [asmenų] judėjimas (angl. *free movement of persons*, pranc. *libre circulation des personnes*, vok. *freier Personenverkehr*);

[*valiutų*] *krepšelis* (angl. *basket of currencies*, vok. *Währungskorb*, pranc. *panier de monnaies*);

[*pinigų*] *plovimas* (angl. *money laundering*, vok. *Geldwäsche*, pranc. *blanchiment d'argent*);

žemo slenksčio paslaugos (angl. *low threshold services*, vok. *niedrigschwellige Angebote*) IATE.

Tačiau jei verstinės metaforos reikšmės perkėlimas yra nesuprantamas, tokiai metaforai sunkiau įsitvirtinti, plg. <...> *startuolis „Vinted“, pritraukęs daugiausia – net 128 mln. eurų investicijų iki šiol Lietuvos Respublikoje, tapo pirmuoju vienaragiu (įmonė, kurios vertė viršija 1 mlrd. eurų)*. TAR, 2020-05-19, Nr. 10614. Dėl neaiškios motyvacijos šis metaforinis verstinis terminas vartojamas ir kitose ES kalbose, plg.: angl. *unicorn*, pranc. *licorne*, vok. *Einhorn*, lat. „*vienradzis*“, it. *unicorno*, bulg. *еднорог*, ček. *jednorožec*, lenk. *jednorożec* IATE.

Administracinėje kalboje XXI a. laikomasi polinkio saikingai vartoti neekspresyviais metaforines raiškos priemones, kai kurios iš jų dėl aiškaus reikšmės perkėlimo tampa visai įprastos, pvz.: *Teisės akto projekte nėra spragų ar nuostatų, leisiančių dviprasmiškai aiškinti ir taikyti teisės aktą*. TAR, 2020-02-21, Nr. 3825, nutarimas; *Taigi, Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas, priimdamas 2019 m. rugsėjo 11 d. nutartį, turėjo teisės spragą užpildyti*. TAR, 2020-04-09, Nr. 7450, nutartis; <...> *viešojo administravimo institucijų ir paslaugų modernizavimas skaitmeninėmis priemonėmis yra itin svarbus, siekiant sumažinti administracinę našią verslui ir piliečiams*. TAR, 2020-10-15, Nr. 21505, nutarimas; dar plg. *atskaitomybės, finansinė, įrodinėjimo, mokesčių, priežiūros, skolų našta*.

Kovos metafora yra universali, tačiau jos plitimą lietuviškuose dokumentuose galima sieti ir su ES verstiniais dokumentais, pvz.: *Tinkamai suderinti Lietuvos nacionalinės teisės nuostatas ir Direktyvos 2011/93/ES dėl kovos su seksualine prievarta prieš vaikus, jų seksualiniu išnaudojimu ir vaikų pornografija, Direktyvos 2014/57/ES dėl baudžiamųjų sankcijų už manipuliavimą rinka (manipuliavimo rinka direktyva), Direktyvos (ES) 2017/541 dėl kovos su terorizmu, pakeičiančios Tarybos pamatinį sprendimą 2002/475/TVR ir iš dalies keičiančios Tarybos sprendimą 2005/671/TVR, reikalavimus. Taip pat tinkamai perkelti ir įgyvendinti Direktyvos (ES) 2018/1673 dėl kovos su pinigų plovimu baudžiamosios teisės priemonėmis, Direktyvos (ES) 2019/713 dėl kovos su sukčiavimu negrynosiomis mokėjimo priemonėmis ir jų klastojimu, kuria pakeičiamas Tarybos pamatinis sprendimas 2001/413/TVR, nuostatas. TAR, 2020-08-21, Nr. 17686, nutarimas; *Fondų fondo valdytojas ir finansinės priemonės valdytojas turi užtikrinti, kad būtų laikomasi Taisyklių ir atsižvelgiama į ES ir nacionalinių teisės aktų nuostatas, įskaitant valstybės pagalbos taisykles, standartus ir pinigų plovimo prevencijos, kovos su terorizmu ir mokestiniu sukčiavimu sričių teisės aktus. TAR, 2020-11-18, Nr. 24192, įsakymas.**

Kartais susidaro ir terminų mikrosistema, kai sąvokos, reiškiamos verstiniu metaforiniu terminu, rūšinės sąvokos taip pat vadinamos metaforiškai, pvz.: <...> *rekomenduoja kiekvieno protų nutekėjimo reiškinių subkomponento – protų įtekėjimo, protų švaistymo, protų apykaitos ir grįžtamosios migracijos – atžvilgiu nustatyti skirtingus reagavimo būdus. OL C 141, 2020 4 29, p. 34–38, Europos regionų komiteto nuomonė. Trečiasis tikslas – stiprinti užsienio lietuvių ryšius su Lietuva ir taip skatinti juos grįžti į tėvynę, protų nutekėjimo procesą paversti protų apykaitos procesu. TAR, 2019-07-25, Nr. 12298, nutarimas.*

Dabartinėje administracinėje lietuvių kalboje metaforizacijos polinkį palaiko ES verstiniai dokumentai, nors dėl šios srities vartojimo specifikos lietuviška metaforinė raiška yra gana šabloniška, jos ekspresyvumas neryškus, o kartais ir visai išblukęs.

Publicistinė metaforinė raiška administracinėje kalboje

Metaforos dažnesnės laisvesniuose dokumentų žanruose, kurių raiška artimesnė publicistiniam stiliui (pvz.: ataskaita, komunikatas, pranešimas, rekomendacija, nuomonė, baltoji knyga, žalioji knyga, generalinių advokatų išvados ir kt.). Šių tekstų pagrindinė funkcija yra pranešimo, tačiau informacija pateikiama turint įvairių tikslų: išreiškiamas požiūris, pateikiami pasiūlymai, skatinamos diskusijos ir t. t.

Laisvesniuose verstiniuose ES dokumentuose metaforinė raiška yra artima publicistikai būdingoms metaforoms, ji ekspresyvesnė nei neutraliosios kalbinės metaforos, tačiau ne tokios individualios kaip vartojamos grožinėje literatūroje. Ir tokio pobūdžio tekstuose išlieka būdinga administracinei kalbai metaforizacijos kryptis, pavyzdžiui, erdvės metafora: *Jeigu skirtumai nebus šalinami, jie gilės dar labiau ir atsiras užburtas „dezintegracijos“ ratas. OL C 141, 2020 4 29, p. 34–38, komiteto nuomonė; Platformos turi pažaboti koordinuotas manipuliacijas ir iškelti aikštėn piktavališkas įtakos operacijas.* Bendras komunikatas JOIN/2020/8 final.

Įvairiomis raiškos priemonėmis metaforizuojamas kelias ir kelionės kryptis, pvz.: *Šiandien Komisija tiesia mūsų žemynui tvarų kelią, kuriuo žengiant tas siekis taps realybe ir iki 2050 m. neutralizuosime šiltnamio efektą sukeliančių dujų (ŠESD) poveikį klimatui.* Komisijos komunikatas COM/2020/562 final; *Bendrosios rinkos stiprinimas yra žingsnis pirmyn užtikrinant vienos šalies sąlygas trečiųjų šalių įmonių atžvilgiu.* OL C 364, 2020 10 28, p. 108–115, komiteto nuomonė; *Naujosios Komisijos parama programos „Erasmus+“ biudžeto didinimui yra žingsnis teisinga kryptimi.* OL C 141, 2020 4 29, p. 34–38, komiteto nuomonė;

*Kuo mažiau ES nuveiks per artimiausius dešimt metų, tuo **statesnę** ir sudėtingesnę ŠESD **mažinimo nuokalnę** teks įveikti po 2030 m.* Komisijos komunikatas COM/2020/562 final; <...> *padės toliau siekti mūsų bendrų socialinių ir ekonominių prioritetų: **gražinti pramonę į įprastas vėžes**, skatinti viešąsias ir privačias investicijas į dvejopą (skaitmeninę ir ekologišką) pertvarką.* OL C 364, 2020 10 28, p. 108–115, komiteto nuomonė.

Daiktiškumas (abstrakčių dalykų parodymas per konkrečių dalykų ypatybes) askleidžiamas vientisą glaudžią struktūrą pabrėžiant statinio metforomis, kur svarbiausias dalykas yra pagrindas, pvz.: *Balandžio mėn. komunikate taip pat **paklotas pagrindas** drauge su šiuo komunikatu priimtam regiono Ekonomikos ir investicijų planui.* Komisijos komunikatas COM/2020/660 final; <...> *socialinis teisingumas ir gerovė yra **kertiniai akmenys** kuriant atsparią visuomenę, pasižyminčią aukščiausiais gerovės standartais pasaulyje.* Komisijos komunikatas COM/2020/14 final.

Įvairovė yra sistema, kurios elementai tarpiai susiję, pvz.: *Politinių **priemonių spektras** apima talentingų asmenų perkėlimą į tuos regionus ar miestus ir sudėtingesnes priemones, kurias taikant kuriami tarpvalstybiniai **verslumo tinklai**.* OL C 141, 2020 4 29, p. 34–38, Europos regionų komiteto nuomonė; *Tačiau šis skaičius – tik **viena medalio pusė**.* Komisijos komunikatas COM/2020/14 final. *Vietos valdžios institucijoms reikia ne tik **užmegzti partnerystės ryšius** su universitetais, bet ir suprasti, jog universitetus reikia remti, taip pat ir investicijomis į vietos infrastruktūrą.* OL C 141, 2020 4 29, p. 34–38, komiteto nuomonė.

Laisvesniuose ES verstinių dokumentų žanrams būdingos ekspresyvesnės metaforinės raiškos priemonės, tačiau bendrosios metforizacijos kryptys išlieka tos pačios, reikšmės perkėlimas grindžiamas siekiu abstrakčius dalykus paaiškinti konkrečių dalykų ypatybėmis, pabrėžiant jų hierarchinį struktūriškumą ir sistemiškumą.

IŠVADOS

Ištirus administracinių tekstų vartoseną, išryškėjo tokie metaforinės raiškos priemonių vartojimo polinkiai: administracinėje kalboje meninių metaforų vartojimas ribojamas vartojimo srities specifikos, nes čia vaizdingumas yra nepageidautinas, tačiau vartojamos kalbinės metaforos, tapusios šabloniškėmis raiškos priemonėmis.

KancKP užfiksuoti įsigalėję metaforiniai administracinės kalbos pasakymai, didžioji jų dalis – veiksmožodiniai junginiai, kurių reikšmės perkėlimas susijęs su abstrakčių dalykų sukonkretinimu, dažniausiai juos suvokiant kaip turinčius daikto ypatybes. Iš KancKP rekomendacijų matyti, kad metaforinė raiška plito ir dėl rusų kalbos įtakos, todėl kai kuriais atvejais tokiam raiškos būdui nebuvo pritariama.

Lyginant Lietuvoje rengiamų ir ES verstinių dokumentų raišką matyti, kad verstiniuose dokumentuose metaforų vartojama daugiau, tačiau jų vartojimo dažnis priklauso ir nuo dokumento žanro. Meninės metaforos vartojamos laisvesniuose dokumentų žanruose, kurių raiška artimesnė publicistiniam stiliui (pvz., ataskaita, komunikatas, pranešimas, rekomendacija, nuomonė, baltoji knyga, žalioji knyga, generalinių advokatų išvados ir kt.).

Panašus polinkis išryškėjo ir lietuviškuose dokumentuose, daugiausia metaforinės raiškos priemonių rasta teismų dokumentuose.

ŠALTINIAI

EUR-lex – Europos Sąjungos teisės aktų ir kitų viešų dokumentų bazė „EUR-lex“. Prieiga internete: <http://eur-lex.europa.eu/lt/index.htm>.

IATE – Daugiakalbė Europos Sąjungos terminų bazė IATE. Prieiga internete <http://iate.europa.eu/iatediff/switchLang.do?success=mainPage&lang=lt>.

KancKP2007 – *Kanceliarinės kalbos patarimai*, sud. Pranas Kniūkšta. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, internetinis leidimas. Prieiga internete: <http://kanceliariniaipatarimai.lki.lt/>.

TAR – Teisės aktų registras. Prieiga internete: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/index>.

TB – Lietuvos Respublikos terminų bankas. Prieiga internete: <http://terminai.vlkk.lt/>.

LITERATŪRA

Celiešienė Vilija 2016. Žodžių reikšmių keitimas kaip vienas svarbiausių kompiuterijos terminijos kūrimo būdų. – *Santalka: filologija, edukologija* 24(1), 45–54.

Drukteinytė Vaida 2015. Metaforiniai jūreivystės terminai. – *Kalbos praktikos problemos* 14, 15–23.

Grašytė Rasa, Maskaliūnienė Nijolė. 2009. Translation of conceptual metaphor in the legal discourse of EU White Papers. – *Vertimo studijos* 2, 71–87.

Gudavičius Aloyzas 2009. *Etnolingvistika*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.

Gudavičius Aloyzas 2014. Ištakos raiškos sritis metaforiniuose pasakymuose. – *Filologija* 19, 33–47.

Gudavičius Aloyzas, Būdvytytė-Gudienė Aina, Jurgaitis Nedas, Papaurėlytė-Klovienė Silvija, Toleikienė Reda. 2014. *Konceptualiosios metaforos viešajame diskurse: konceptualiųjų metaforų žodynas*. Vilnius: UAB BMK leidykla.

Gedzevičienė Dalia. 2018. Lietuviški metaforiniai teisės terminai. – *Taikomoji kalbotyra* 10, 26–44.

- Kamandulytė Aušra 2019. Metaforiniai terminai su žalios spalvos leksema. – *Vertimo studijos* 12, 51–70.
- Lakoff George, Johnson Mark. 1980. *Metaphors we live by*. New York. Prieiga internete: <http://theliterarylink.com/metaphors.html>
- Maskaliūnienė Nijolė, Paura Markas 2013. Kompiuterių virusologijos terminų paradigminiai semantiniai santykiai ir šaltiniai. – *Vertimo studijos* 6, 130–140.
- Papaurėlytė Silvija 2014. Metaforinis KARO modelis Lietuvos sveikatos diskurse. – *Res humanitariae* 16, 192–212.
- Pažūsis Lionginas 2014: *Kalba ir vertimas*, Vilnius: Vilniaus universitetas.
- Platelis, Edgaras. 2018. Tarpinstitucinių terminologų susitikimų aktualijos. – *Vertimo studijos* 11, 111–116.
- Stunžinas Robertas 2006. Lietuviški metaforiniai statybos terminai. – *Terminologija* 13, 62–73.
- Stunžinas Robertas 2018. Terminizuotieji ir metaforiniai informatikos ir kompiuterijos terminai. *Lietuviškos informatikos ir kompiuterijos terminijos tyrimai*, vyr. red. P. Zemlevičiūtė. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 56–93.
- Zaikauskas Egidijus. 2014. Terminų vertimo būdai Europos Sąjungos teisės aktų vertimuose į lietuvių kalbą. – *Terminologija* 21, 71–88.

Gauta 2020 12 01

Priimta 2020 12 30

METAPHORICAL WAY OF EXPRESSION

IN THE ADMINISTRATIVE LITHUANIAN LANGUAGE

Summary

Cognitive linguists expanded the traditional concept of artistic metaphor, proving that metaphorical thinking and speaking are the key element of world perception. The study of metaphors enhances our understanding about how people get to know the surrounding world, what they associate its phenomena with and what features of those phenomena they observe.

The aim of the article is to investigate the metaphorical means of expression in the administrative Lithuanian language and to compare their peculiar features in the documents drawn up in Lithuania and the translated European Union (EU) documents. The sources of the study are the legal acts and other documents published in the Register of Legal Acts and the translations of documents into Lithuanian made public on the portal of the EU law *Eur-lex*.

The analysis of the language usage in administrative texts revealed the following tendencies of using the means of metaphorical expression: the use of artistic metaphors in the administrative language is limited by the specificity of the sphere under analysis as figurativeness is considered an undesirable feature, and the linguistic metaphors in use have already become the clichéd means of expression. The comparison of the documents produced in Lithuania and the translated EU documents shows that the latter include more metaphors but the frequency of their use also depends on the document genre. Metaphors are more widespread in freer document genres whose expression is closer to the publicistic style (e.g., report, communication, notification, recommendation, opinion, white paper, green paper, opinion of advocates general, etc.). A similar tendency is also noticed in Lithuanian documents; most means of metaphorical expression were found in court documents.

KEYWORDS: metaphor, meaning of words, translation, administrative language, metaphorical terms

RASUOLĖ VLADARSKIENĖ

Lietuvių kalbos institutas

Petro Vileišio g. 5, LT-10308 Vilnius

rasuole.vladarskiene@lki.lt